

שמואל א פרק ח ודברים י"ז 14 - 20 "תנה לנו מלך"

הלנה ממן

שמואל כמשה שימש כנביא וכמנהיג. הוא הוביל את העם למלחמות, העלה עולות, שאל בה' ושפט את העם (שמ"א ז' 5 – 17). בפרק ח' פותח בציון זקנתו של שמואל ועובדה זו היא שמניעה את העלילה. העם מבקש שינוי, לא עוד שלטון של שופט אלא דרישה לשלטון מלך. בקשה זו מהווה פריצת דרך בצורת המנהיגות שהייתה נהוגה עד עתה

האם בקשת העם למלך מוצדקת?

בפרק זה בפסוק 5 ובפסוק 20 מופיעים הנימוקים השונים לדרישת זקני העם למלך:
בפסוק 5 הם מציגים בפני שמואל מספר נימוקים:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, הִנֵּה

אֶתְּהָ זָקְנֹתָ, וּבְנֵיךָ, לֹא הָלַכְנוּ בְּדַרְכֵיךָ; עֲתָה, שִׁימָה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשֹׁפְטֵנוּ כְּכָל-הַגּוֹיִם

- ששמואל זקן
- בניו של שמואל אינם הולכים בדרכי אביהם.
- העם דורש מלך ככל העמים, ייתכן בשל קינאה או רצון להתמזג בין הגויים ולחקות אותם

בפסוק 20 הם מעוניינים במלך כדי שיוכל לשפוט אותם וילחם עבורם:

וְשֹׁפְטֵנוּ מֵלִכְנוּ וַיֵּצֵא לִפְנֵינוּ, וְנִלְחַם אֶת-מֶלְחַמְתֵּנוּ.

נראה אם כן, שאין פסול בבקשת העם למלך. אם חשב שמואל כי בניו יהיו מנהיגים, בצדק, חושב העם כי אין הם מתאימים וצרכיהם המבוטאים בבקשתם למנהיגות חזקה ויציבה נשמעת הגיונית ביותר.

אם כך מדוע וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפוטנו?

מה רע היה בעיני שמואל? האם חש נעלב מדחיית העם? האם הרגיש שהוא עצמו ומשפחתו נדחים כאן?

גרסאל במאמרו "נאומו של שמואל בדבר "משפט המלך" טוען כי פניית העם היתה מתחשבת ועדינה:

נראה, שהמספר מטעים במתכוון, שהזקנים הם שהעלו בתחילה את הדרישה להמלכת מלך. בפיהם אין הזכרת "זקנת" שמואל מתפרשת לגנאי, שהרי גם הם מוגדרים כ"זקנים". כמו כן אין הזקנים מפרשים את העילה העיקרית לדרישתם, היינו את הצורך במלך לוחם, אשר ישיעם מאויביהם, שכן מנימוק זה ישתמע, ששמואל נכשל במשימה זו. רק אחר-כך,

בהתלהט הוויכוח, יעלה "העם" (שים לב: "העם" ולא "זקנים") את הצורך במלך לוחם כעילה להחלפת המשטר. אולם בשלב ההתחלתי של המשא ומתן מנסחים הזקנים את דרישתם בזהירות ובעדינות יחסית. כיוצא בזה, בתארם את אי-התאמת בני שמואל לתפקידם, הם מסתפקים בתיאור: " וּבְנֵיךָ, לֹא הָלַכְוּ בְּדַרְכֶיךָ "; אך אינם מוסיפים את פירוט חטאי הבנים ברדיפה אחרי הבצע, נטילת שוחד והטיית משפט, כדרך שפירט המספר קודם לכן במצג. בהשמטות אלו מעדנים מעט הזקנים את הנמקת תביעתם, ומרככים במשהו את הפגיעה הצפויה בשמואל.¹

ואולי בכל זאת נפגע שמואל? מתגובת ה' אפשר שכך הדבר. כי אלוהים מבקש להרגיע את שמואל במילים: **כִּי לֹא אֶתְּךָ מָאֵסוּ כִּי-אֶתִי מָאֵסוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם (פס' 7).** הצענו כי אפשר ששמואל מעורב אישית בבקשה למינוי מלך ועל כן היא רעה בעיניו – ייתכן כי הוא רואה כאן פגיעה ועלבון למנהיגותו שלו. אבל בכך לא נפתרה הבעיה כי מדברי ה' עצמו עולה שאלה:

מדוע בקשת העם למלך רעה בעיני ה'?

אם יכולנו להבין את מורת הרוח של שמואל מבקשת העם בשל מניעים אישיים לא נוכל להסביר כך את מורת רוחו של אלוהים המבוטאת בפס' 7-8. ההסתייגות של אלוהים ואף ההאשמה האלוהית מוזרות גם לאור העובדה כי בתורה מצוי חוק שזו לשונו:

יד כִּי-תֵבֵא אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, וַיִּרְשָׁתָהּ, וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ; וְאָמַרְתָּ, אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ, כְּכָל-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. טו שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: מִקְּרֹב אַחֶיךָ, תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ--לֹא תוּכַל לִתֵּת עָלֶיךָ אִישׁ נִכְרִי, אֲשֶׁר לֹא-אַחֶיךָ הוּא. (דברים י"ז 14 – 15).

אם כך החוק התורני עומד לצידו של העם. על פי התפיסה המקראית אלוהים הוא מקור החוק. האם אלוהים סותר את עצמו? אלוהים של שמ"א ח' אינו עולה בקנה אחד עם אלוהים של דברים י"ז 14 – 15. הכיצד?

חוק המלך רשות או חובה?

נחזור ללשון החוק בספר דברים:

יד כִּי-תֵבֵא אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, וַיִּרְשָׁתָהּ, וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ; וְאָמַרְתָּ, אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ, כְּכָל-הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. טו שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, אֲשֶׁר

יבחר ה'ה' אלהיך בו: מקרב אחיך, תשים עליך מלך--לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אשר לא-אחיך הוא.

טז רק, לא-ירבה-לו סוסים, ולא-ישיב את-העם מצרימה, למען הרבות סוס; וה', אמר לכם, לא תספון לשוב בדרך הזה, עוד.

יז ולא ירבה-לו נשים, ולא יסור לבבו; וקסף וזהב, לא ירבה-לו מאד. יח והיה כשבתו, על כסא ממלכתו--וכתב לו את-משנה התורה הזאת, על-ספר, מלפני, הכהנים הלויים. יט והיתה עמו, וקרא בו כל-ימי חייו--למען ילמד, ליראה את-ה' אלהיו, לשמר את-כל-דברי התורה הזאת ואת-החקים האלה, לעשתם. כ לבלתי רום-לבבו מאחיו, ולבלתי סור מן-המצוה ימין ושמאל--למען יאריך ימים על-ממלכתו הוא ובניו, בקרב ישראל.

דמותו של המלך המשתקפת בחוק זה, שונה לחלוטין מדמות המלך הכל יכול, לה אנו רגילים. לכאורה, כל עיקרה של מצווה זו הוא להטיל איסורים על המלך; לא רק התוכן אלא גם הסגנון משקפים מגמה זו – המילה המנחה בפס' 15-17 היא "לא".

ה"לאו" הראשון מתייחס אל העם המבקש לשים עליו מלך - לא תוכל לתת עליך איש נכרי (15). חמשת הלאווים הבאים מופנים אל המלך עצמו:

לא-ירבה-לו סוסים, ולא-ישיב את-העם מצרימה

ולא ירבה-לו נשים, ולא יסור לבבו

וקסף וזהב, לא ירבה-לו מאד

מהי דמות דיוקנו וכוח שלטונו של מלך שכה הרבה נשלל ממנו?

תקופת המלוכה ובייחוד תקופת שלמה מלמדת כי סוסים, כסף ונישואין לנשים נכריות, הם שהקנו למלך עוצמה, פאר וקשרי חוץ ענפים ומועילים. נכסיו המרשימים של שלמה מוצגים לראווה במל"א י, 14-25. המילה "זהב" מופיעה ברשימה זו 11 פעמים.

כסף וזהב חשובים מאוד לקיומה של הממלכה בעת מצוקה כשוחד המרחיק אויב מכניסה אל העיר (ראה מל"א י, 25-26; מל"ב יח, 14-16; כג, 35). יעילותם של כלי המרכבה והסוסים וכוח הרתעתם אינם מוטלים בספק גם על-פי ספר דברים עצמו (וראה דברים כ, 1).

נישואי שלמה תרמו ליצירת קשרי מסחר, לפיתוח יחסים דיפלומטיים עם מדינות האיזור ולהטבות שונות. למשל, בעקבות נישואיו עם בת פרעה קיבל את העיר גזר מפרעה (מל"א ג, 1, 16, 17).

המציאות מלמדת, אפוא, שכסף, סוסים וקשרי נישואין הם מרכיבים חיוניים לביסוסה ולעוצמתה של הממלכה.

כיצד ניתן, אם כן, להסביר את ההגבלות המוטלות על המלך דווקא בתחומים כה חשובים?

האין כאן ביטוי לאידיאולוגיה נוקשה ומאובנת המנותקת מצורכי המציאות? ואולי כל עיקרו של החוק, אינו בא אלא למנוע מעם ישראל מלפתח את מוסד המלוכה?

הרמב"ם קובע כי מדובר כאן במצווה מחייבת שחשיבותה רבה ביותר. לקיומה ניתנת לדעתו עדיפות מרכזית, וזו לשונה:

שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ: למנות להם מלך... ולהכרית זרעו של עמלק... ולבנות בית הבחירה... מינוי מלך קודם למלחמת עמלק... והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית?²

כיצד מתיישב המשקל הרב שמייחס הרמב"ם לכינון מוסד המלוכה עם המגבלות החמורות בחוק המצמצמות כל כך את יכולותיו של המלך? השאלה על תפיסת הרמב"ם מתחדדת כשאנו קוראים כי בסיפור גדעון תפיסה דומה לסיפורני בשמ"א ח'. העם המרוצה ממנהיגותו של גדעון בא ומבקש ממנו: **מִשָּׁל-בְּנוּ גַם-אַתָּה גַם-בְּנֵךְ גַם בְּ-בְנֵךְ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְּיָן** (שופ' ח' 22). גדעון מסרב להצעה במילים: **לֹא-אֶמְשַׁל אֲנִי בְּכֶם וְלֹא-יֶמְשַׁל בְּנִי בְּכֶם יְהוָה יִמְשַׁל בְּכֶם** (פס' 23)

ומיטיב לבטא גישה זו המדרש בדברים רבא פרשת שופטים סעיף י"אדבר אחר: **(דברים יז יד)**:

"אשימה עלי מלך" רבנן אמרי: אמר הקב"ה: בעולם הזה בקשתם מלכים, ועמדו המלכים מישראל, והפילו אתכם בחרב:

שאל הפילם בהר הגלבווע. מנין? (ש"א ד) נס ישראל מפני פלשתים וגו'. דוד, נתן מגפה, שנאמר (ש"ב כד): ויתן ה' דבר בישראל. אחאב, עצר עליהן את הגשמים, שנאמר (מלכים א יז): אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. צדקיהו, החריב את בית המקדש.

כיון שראו ישראל מה הגיע מתחת ידי מלכיהם, התחילו צווחין הכל: אין אנו מבקשין מלך ישראל, למלכנו הראשון אנו מבקשין! **(ישעיהו לג כב)**: "כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו!"

לפנינו, גישה אנטי-מלוכנית: המלך הבלעדי של עם ישראל הוא האל ונתיניו הם אנשים בני חורין. קיומו של שלטון מלוכני ללא מגבלות חוצץ בין האדם לאל. אל מול גישה אנטי מלוכנית זו אנו שואלים:

מהי, אם כן, השקפת העולם המונחת ביסודה של מצוות המלך?

בעיני המחוקק המצב האידיאלי הוא – שלטונו של מלך מלכי המלכים. השאיפה היא שבכוח ההכרה הפנימית בסמכותה של התורה שניתנה מהאל בסיני, ומתוך הישמעות למצוותיה – ינהל העם את חייו תוך היזדקקות למינימום של סמכות חיצונית. אולם, הציבור לא עמד בכך וביקש מלך כמקובל בארצות השכנות נראה שאין בכוחה של חברה גדולה ומורכבת, המתמודדת עם משימות של כיבוש והתנחלות והעומדת בפני אויבים שוסים ולוחצים, להגשים אידיאל זה.

חוק המלך הוא, אפוא, התפשרות עם המציאות והיענות לצרכי החברה האנושית. החוק מתיר מינוי מלך – אך

² רמב"ם, משנה תורה הלכות מלכים ומלחמותיהם א-ב.

בתנאים מסוימים! תנאים אלה הם סעיפיו של חוק המלך בדברים יז, 14-20: לא יהיה זה מלך נכרי, לא יהיה זה מלך-אל, או מלך העומד מעל לחוק, לא יהיה זה מלך בעל כוח וסמכות בלתי מוגבלים כמלכי מצרים וכנען. משום כך ראה אלוהים ואולי גם שמואל את בקשת העם למלך כבקשה מאכזבת המעידה על כך שהעם אינו חזק מספיק בחוסנו הפנימי להתמודד עם אתגרים ללא שלטון מלוכני.

גישה מלוכנית וגישה אנטי מלוכנית

התנגדות גדעון להמלכתו (שופ' ח, 23), כעסם של שמואל ואלוהים לבקשת העם למלך שמ"א ח) וכנראה גם חוק המלך (דב' יז) ³, מבטאים את הגישה האנטי-מלוכנית. אולם ישנם סיפורים במקרא, למשל בשופטים יז-כא המשקפים מגמה הפוכה. הביטוי המנחה בסיפורים אלה הוא **בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה**. משפט זה אף חותם את ספר שופטים. זהו פסוק המביע עמדה מלוכנית, והסיפורים המלווים אותו מדגימים בצבעים בהירים וחזקים מה קורה בחברה שאין לה מלך.

אם כך תחילת ספר שופטים מביע עמדה אנטי מלוכנית, סופו מביע עמדה מלוכנית, ולמרבית הבלבול את משל יותם בשופטים ט' 8-21 ניתן להבין על פי כל אחת משתי התפיסות:

מצד אחד הגישה האנטי-מלוכנית – רק שיח קוצני כמו האטד רוצה להיות מלך ומביא בכך הרס. מצד שני, אם הטובים לא יעלו למלוכה, יעלו האטדים. משום כך חשוב שהטובים יישאו בעולו של תפקיד חשוב זה ⁴.

יש כאן הד לוויכוח הציבורי בדבר שינוי שיטת הממשל בישראל שהתעורר סביב מוסד המלוכה. מבחינה היסטורית הוויכוח הוכרע וקם מלך בישראל, אולם המתח בין סמכויותיו של המלך והגבלת כוחו נשמר בכתובים ⁵. שמואל וה' מאוכזבים מבקשת העם למלך ושמואל מנסה להניא אותם מלממש את בקשתם.

איך מנסה שמואל להניא את העם מהמלכת מלך? מה דמות המלך שהוא מצויר?

במשפט המלך מציג שמואל תמונת מלך הנוטל מעמו את הכול, לרבות חירותם – וכל זאת לתועלתו הפרטית ולרווחתו, ולא לטובת העם ולקידומו. המלך נוטל את הכול בין לצורך עצמו ובין לצורך עבדיו. כך למשל, באיזכור האגבי של מלחמה (פס' 12) אין זו מלחמת העם או מלחמת ה', אלא "מלחמתו" – מלחמתו של המלך! כאילו לוחם המלך את מלחמותיו הפרטיות. גם שירות הבנים מתואר כך - שהמלך "שם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו". בכוונה מוזכרת כאן פעמיים מרכבת המלך, כאילו המדובר בשירות טקסי – לכבוד המלך ולהדרת תפארתו.

³ האמירה "אשימה עלי מלך ככל הגויים אשר סביבותי" מלמדת על המציאות. קשה לראותה כציווי מחייב, לכן נראה לנו שדברי הרמב"ם אינם מתיישבים עם פשט הכתוב. וראו בהרחבה 2 בסוף.

⁴ ראו בהרחבה את הוויכוח בנושא זה את בובר, מלכות שמיים, מוסד ביאליק, ירושלים 1965, עמ' 65; קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, כרך א', עמ' 698-708.

⁵ ראה למשל נתן ודוד (שמ"ב יב), אליהו ואחאב (מל"א כא) ועוד.

כללו של נאום הוא: כל מה שהוא עד עתה שלכם יהפוך להיות לרכושם של המלך ועבדיו. אין מניעה שהרעה תגיע גם אליהם כי הם יהיו לו לעבדים; ושתוצאתה של "לקיחה" רבתי זו תגיע לכלל "זעקה" מלפני המלך ואולם את הנעשה לא ניתן יהיה להשיב.⁶

הוא יקח ממכם בשבילו

ראוי לשים לב החזרה הרטורית של השורש הלשוני לק"ח, המשמש בנאום כשורש מנחה. ועוד קרוי לשים לב לחזרה על הצליל "...כם", על הצליל X, ועל המילה "לו":
אֶת-בְּנֵיכֶם יִקַּח, וְשָׁם לֹא בְּמִרְכָּבָתוֹ וּבְפָרָשָׁיו, וְרָצוּ, לְפָנָי מִרְכָּבָתוֹ.
יב וְלָשׁוֹם לוֹ, שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים;
וְלִחְרַשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירָו.
וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מְלַחְמָתוֹ וְכָל־רֶכֶב.
יג וְאֶת-בְּנוֹתֵיכֶם, יִקַּח, לְרִקְחוֹת וְלִטְבָּחוֹת, וְלֵאפוֹת.
יד וְאֶת-שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת-פְּרָמֵיכֶם וְזִיתֵיכֶם, הַטּוֹבִים--יִקַּח; וְנָתַן, לְעַבְדָּיו.
טו וְזָרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם, יַעֲשֶׂר; וְנָתַן לְסָרִיסָיו, וְלַעַבְדָּיו.
טז וְאֶת-עַבְדֵיכֶם וְאֶת-שִׁפְחוֹתֵיכֶם וְאֶת-בְּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים, וְאֶת-חֲמוּרֵיכֶם--יִקַּח;
וְעָשָׂה, לְמִלְאֲכָתוֹ. יז צֹאנֵיכֶם, יַעֲשֶׂר;
וְאֶתֶם, תִּהְיוּ-לוֹ לְעַבְדִּים.

כוונת החזרות הללו להעמיד את המלך אל מול העם, ולהדגיש כי בסמכות המלך לעשות כרצונו בעם וברכוש. השימוש בכינויי השייכות ברבים כשמדובר בעם (לכם) ובגוף ראשון (לו, עבדיו) כשמדובר במלך, הוא מגמתי ותפקידו להמחיש שהעם ורכושו יהפכו לרכושו האישי של המלך.

נאום של שמואל מסתיים בתגובת העם האומרים: וַיִּמָּאֲנוּ הָעָם לְשִׁמְעַי בְּקוֹל שְׁמוּאֵל וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי אִם-מֶלֶךְ יִהְיֶה עָלֵינוּ. (פס' 19). הדבר מעורר את השאלה:

מדוע לא השתכנע העם מנאום שמואל?

דברי שמואל מתייחסים לשלוש חטיבות - עניינים⁷:

⁶ משה גרסיאל, נאום של שמואל בדבר "משפט המלך", הגות במקרא: מבחר מתוך עיוני החוג לתנ"ך לזכר ישי רון, החברה לחקר המקרא בישראל; עם עובד, 1979

⁷ החלוקה הוצעה על ידי שמריהו טלמון במאמרו "משפט המלך" (שמ"א, פרק ח'), המלוכה הישראלית בראשיתה, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, החברה ההיסטורית הישראלית, 1975
<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=13041>

את-בניכם יקח, ושם לו במרכבתו ובפרשיו, ורצו, לפני מרכבתו.

יב ולשום לו, שרי אלפים ושרי חמשים;

ולחרש חרישו ולקצר קצירו,

ולעשות כלי-מלחמתו וכלי רכבו.

יג ואת-בנותיכם, יקח, לרקחות ולטבחות, ולאפות.

יד ואת-שדותיכם ואת-כרמיכם וזיתיכם, הטובים--יקח; ונתן, לעבדיו.

טו וזרעיכם וכרמיכם, יעשר; ונתן לסריסיו, ולעבדיו.

טז ואת-עבדיכם ואת-שפחותיכם ואת-בחוריכם הטובים, ואת-חמוריכם--יקח;

ועשה, למלאכתו. יז צאנכם, יעשר,

ואתם, תהיו-לו לעבדים.

שמואל מתייחס בדבריו לשלושה עניינים בתחומים שונים. כל שלושת התחומין הם הכרח בכל שלטון ריכוזי. העם מבין זאת, ויתירה מכך – רוצה בזאת. נבהיר –

תחום צבאי - המלך נבחר על מנת שיקים צבא שיעמוד לרשותו בכל עת ובכל שעה.

לפיכך המלך צריך לבחור אנשים מהעם לבניית צבא ולקביעת סגל פיקודי ותפקידים צבאיים באופן היררכי ומסודר ולדאוג לבניית כלי מלחמה ורכב, . יתכן ודברי שמואל לא יתפרשו על ידי העם כגזירה רעה אלא בבחינת מילוי של משאלות לבם; כלומר שיוכל להתמודד מול הפלישתים. הפלישתים הצטיינו בארגון מדיני יציב, בשיטות לחימה מפותחות ובסוגי נשק עדיפים על נשקם של בני ישראל. הקמת צבא סדיר ע"י מלך היא הדרך היעילה בעיני העם להתמודד עם האויב הקשה הזה.

תחום חקלאי-כלכלי - תשלום מס למלך על ידי העם הוא בבחינת חובה וזאת על-מנת שיוכל

לדאוג לכלכלתם של הצבא ושל פקידות המלך.

תחום אחזקת חצר המלוכה – לקיחת הבנות לעבודות משק בארמון כמשרתות,

כטבחות וכאופות, לא רק שהדבר הכרחי יש כאן אף מתן משרות, חלקן משרות הכרוכות במעמד וכבוד. לכן העם אינו מרגיש מאויים מהצגת הדברים ע"י שמואל.

הרחבה 1: כיצד נסביר את הבנתו של הרמב"ם כי חוק המלך הוא מצווה מחייבת וחשובה?

הצגנו לעיל את חוק המלך כאילו הוא מהווה פשרה בין המצוי לרצוי, וכונתו להתיר את הקמת מוסד המלוכה רק מתוך היענות לבקשת הציבור. מעיניין אם כך, לשוב ולבחון את תפיסת הרמב"ם. מדוע רואה הוא במינוי המלך ערך מרכזי כשלעצמו.

המשפט הפותח את החוק (פס' 14-15) הוא משפט מורכב, הניתן לקריאה כפולה:

א. משפט טפל: כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשתה וישבת בה ואמרת אשים עלי מלך ככל הגויים אשר סביבותי.

משפט עיקרי: שום תשים עליך מלך.

שימת המלך תבוא, רק אם תרצה במינויו. מצוות המלך אינה אלא רשות.

ב. משפט טפל: כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך וירשת וישבת בה.

משפט עיקרי: ואמרת אשים עלי מלך.

שימת מלך היא מצווה כשלעצמה. יש חובה מייד עם הכניסה לארץ למנות מלך באמצעות אמירה.

מן הסתם קרא הרמב"ם את החוק על-פי האפשרות השנייה, בשל הקשר לסיפור חייו (הרמב"ם, בן המאה ה-12, יליד ספרד, הגיע לאחר נדודים רבים וקשים למצרים. שם שימש כרופא בחצר הסולטן בקאהיר וכנגיד על יהודי מצרים. יתכן שהתפעל מסדרי השלטון המיטיב עימו וראה בחולשותיו אתגר שעם ישראל בעזרת מצוות התורה – ידע להתמודד עימו (מעניין שאברבנאל שמילא תפקיד של וזיר בספרד ובפורטוגל במאה ה-15- העדיף משטר לא מונרכי, ומפרש את פרשת המלך כרשות ולא כמצווה).

הרחבה 2 - מלך האריות וחיה אלברשטיין

לעיל ראינו שתגובת שמואל לבקשת העם ומשפט המלך בפיו מעוררים קושי. כדי לעורר עניין אצל התלמידים ליצור דיון כיתתי בנוגע לדמות המלך הרצוי, אנו מציעים לדון בדמויות המלך כפי שהם עולים משני השירים.

משתגע כבר מלך להיות – מתוך הסרט מלך האריות (באנגלית: The Lion King) ⁸.

כשאמלוק אביס את יריבי במלחמות

(הו, איזה מלך של חיות, כמעט בלי שערות)

כולם לי ירכשו כבוד,

אהיה מורם מעם

אני כבר מתאמן כיצד

לשאוג בקול נזעם

(השתדל בבקשה, שלא לעשות שטויות).

משתגע כבר מלך להיות

(יש לך דרך ארוכה אדוני, אז תקשיב לי)

איש אז לא יאמר לי (התכוונתי לומר ש..)

מה ולא מותר לי (רציתי רק לומר...)

⁸ כל הזכויות שמורות למחבר. הסיפור מתרחש בממלכה של אריות אריה צעיר אשר בעתיד ייקח את מקומו של אביו מופסה כמלך. סימבה בשיר. רצוי מאוד להראות להם את הקליפ. ניתן לראות את ה <http://www.youtube.com/watch?v=f12Ec6FcfY0>

רק לשם ללכת (תראה אתה לא תופס ש....)
לקום ולא לשבת (תקשיב רגע!)
חופשי לרוץ לאן שארצה (טוב, זה לא בא בחשבון)
ואיש עלי את פיו לא יפצה.
(אני חושב שלא יזיק, אם ננהל שיחה)
מלכים לא מקבלים עצות מעבד שכמותך
(אם המלוכה התדרדרה אני פורש מיד!
מהשירות, מאפריקה אשקיף לי מהצד,
הילד מתפרע בלי גבולות)
משתגע כבר מלך להיות.
אם תביטו שמאלה
או תפנו ימינה
תמיד אני אהיה שם
גבוה מעל.. כולם.
(עוד לא!)
נשיר לסימבה בקולי קולות,
מההרים ועד הגאיות
כי לשלטון מתאים הוא לעלות
משתגע כבר מלך להיות
משתגע כבר מלך להיות
משתגע כבר מ..... לך להיות....

מתוך השיר נראה שסימבה מרוכז בעצמו ואגוצנטרי. הוא שאף להפוך למלך מסיבות אנוכיות, כגון השגת שליטה, להיות עריץ, מתנשא, חזק, איש מלחמה וכמנהיג יחידי בלתי מעורער שיכול לעשות ככל שיעלה על רוחו.

לו הייתי מלך

שיר נוסף שמתייחס לדמותו של המלך ותפקידיו הוא "לו הייתי מלך" בביצועה של חווה אלברשטיין⁹.

לו הייתי מלך, מלך החיות
מצווה הייתי בשלום לחיות.
לנמר וגם לדוב,
לא לשנוא, לא לטרוף,

⁹ כל הזכויות שמורות למחבר ולשירונט.

לארנב וגם לקוף
את כולם, את כולם לאהוב.
לו הייתי מלך, מלך העולם
מצווה הייתי שלום בין כולם.
שלום, שלום בין כולם
לו הייתי מלך, מלך העולם.

בשיר זה מוצגת דמות מלך שונה מהשיר הקודם. המלך מוצג כאוהב שלום ומשכין שלום, מחנך את עמו לערך אהבת הזולת ולשוויון¹⁰.

ניתן לדון בדמויות המלך כפי שהם עולים משני השירים גם ביחס לדמות המלך העולה ממשפט המלך בשמ"א ח' 11 – 17 בצד דמותו כפי שהיא מצטיירת מחוק המלך בדברים י"ז 14 – 20.

ביבליוגרפיה

בובר מרטין, מלכות שמיים, מוסד ביאליק, ירושלים 1965, עמ' 65;
קויפמן יחזקאל, תולדות האמונה הישראלית, כרך א', עמ' 698-708.
משה גרסיאל, נאווה של שמואל בדבר "משפט המלך", הגות במקרא : מבחר מתוך עיוני החוג לתנ"ך לזכר ישי רון, החברה לחקר המקרא בישראל; עם עובד, 1979 [הלנה – חסר
מספר ההגות במקרא – איזה כרך וחסר עמודים]
שמריהו טלמון במאמרו "משפט המלך" (שמ"א, פרק ח'), המלוכה הישראלית בראשיתה, מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, החברה ההיסטורית הישראלית, 1975
<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=13041>

¹⁰ בדומה לישעיהו י"א פס' 6-8: "ו יגר זאב עם-כבש, ונמר עם-גדי ירבע; ועגל וכפיר ומריא יחדו, ונער קטן נהג בם. ז ופרה ודב תרענה, יחדו ירבעו ילדיהן; ואריה, כבקר יאכל-תבן. ח ושעשע יונק, על-חר פתן; ועל מאורת צפעוני, גמול ידו הדה".